

**Tô Mga Manubù Na Ágpatóngkóé
Katô Kinagiyán Ka Tagabawà**

**Igubad Tut Kinagiyán Ka
Bisayà, Filipino Asta Inglis**

Tagabawa

ISBN 971-18-7317-8

**Tô Mga Manubù Na Ágpatóngkóé
Katô Kinagiyan Ka Tagabawà**

**Igubad Tut Kinagiyan Ka
Bisayà, Filipino Asta Inglis**

People Conversing with Each Other in the
Tagabawa Language

Translated into the Languages of
Visayan, Filipino and English

Compiled by
Lauretta J. DuBois, Carl D. DuBois
and Peligrina E. Lambac

Revised and edited by
Bella Ano, Rodolfo Ano Jr.
Melania Awe, Peligrina Lambac
and Rizaldo Mantawil

Illustration by Danny Matab

Summer Institute of Linguistics, Inc.
Translators -- 1998 -- Publishers

Published
in cooperation with the
Commission on Philippine Languages
and the
Department of Education, Culture and Sports
Manila, Philippines

This book or any part thereof may be copied or adapted and reproduced for use by any entity of the Department of Education, Culture and Sports without permission from the Summer Institute of Linguistics. If there are other organizations or agencies who would like to copy or adapt this book we request that permission first be obtained by writing to:

Summer Institute of Linguistics
PO Box 2270 CPO
1099 Manila

Additional copies of this publication may be obtained from:

Book Depository
PO Box 2270 CPO
1099 Manila

We wish to express appreciation to the Swedish International Development Authority (SIDA) and the HF/FB Mission in Sweden for their assistance in the production of this publication.

Tagabawa Phrase Book
86.11-1197-4M 57.120P-974035N
ISBN 971-18-7317-8
Printed in the Philippines
SIL Press
© 1987 - 3001 - 3101

REPUBLIC OF THE PHILIPPINES
DEPARTMENT OF EDUCATION, CULTURE AND SPORTS
Meralco Avenue, Pasig, Metro Manila

Office of the Secretary

Paunang Salita

Ang mga isla, kagubatan at mga kabundukan ng ating bansa ay tahanan ng iba't-ibang pamayanang kultural na ang bawat isa ay may sariling wika at kaugalian. Ang ating kultura ay mahalagang piraso ng magandang mosaik—iyan ang bansang Pilipinas.

Ang ating bansa ay mayroong utang na loob sa pamayanang kultural. Maraming panahon na ang nagdaan na ang kaugalian, wika at magandang layunin ay nakatulong sa ikauunlad ng ating makabansang pagkamamayay. Maipagmamalaki natin ang ating pamanang Filipino habang nagkakaroon tayo ng malawak na pang-unawa sa mga kulturang ito.

Sa mga kadahilanang ito, kinakailangang mapangalagaan ang mga wika at kinaugaliang pamayanang kultural ng Pilipino. Ang aklat na ito, na nasa wika ng pamayanang kultural ay may layuning tumulong sa pangangalaga nito. Ito ay ginawa para mapaghusay ang kakayahang sa pagbasa at pag-unawa, at para palawakin pa ang kaalaman sa pamamagitan ng pagbasa sa sariling wika. Ang paraang ito ng pag-aaral sa pamamagitan ng paggamit ng unang wika ay makapagpapaangat sa sariling wika at ang pagbabasa nito ay isang kapaki-pakinabang na karanasan.

Dahil dito, labis ang pasasalamat ng sambayanang Pilipino sa Summer Institute of Linguistics (SIL) dahil sa kanilang pagsusumigasig na mapanatili at mapalaganap ang kulturang Pilipino sa pamamagitan ng babasahing ito.

Ikinararangal, kung gayon, ng Kagawaran ng Edukasyon, Kultura at Sports na ipakilala ang aklat na ito, ang pinakabagong edisyon, para mapaunlad ang karunungan bumasa't sumulat sa pamayanang kultural. Sa pagtulong sa mga kumunidad na ito, ang kabutihan ng buong bansa ay natutulungan.

RICARDO T. GLORIA
Kalihim

Una Basan

Igimu ni libru su ébô duwán nángngà iringan katô mga manubù na ágpatóngkóé ka kinagiyan ka Tagabawà asta tô kóbad tut Binisayà, Tinagalug asta Ininglis.

Tô manubù na Tagabawà é kinagiyan, sikandan mga Bagóbô. Tagabawà é kinagiyan kani Bagóbô na góddô madanik Sandawà, tikud tut Makilala sippang tut Toril. Tô Prubinsya ka Cotabato asta Prubinsya ka Davao del Sur é duwán Bagóbô na Tagabawà é kinagiyan.

Tô Binisayà, Tinagalug, asta Ininglis mému ánnà nángngà é kóbad katô kagi ka Tagabawà, asal agad ándin tô igbaták, tô gó tô inayadan kapókit ka kakagi katô ássaássa kinagiyan.

Ágpasalamatan dé si Peligrina E. Lambac katô pagubad din ka Tagabawà asta Binisayà. Ágpasalamatan dé pagsik si Bella Ano, Rodolfo Ano Jr., Melania Awe, asta si Rizaldo Mantawil katô tabang dan dalám katô pagdugang kani libru ni.

Tô matabang dé ákniyu ka pamánnun na nángngà é kakagi ka Tagabawà, ultán dé ákniyu ka ándin é mga litra ka Tagabawà kinagiyan.

Duwapulù duwa mga litra langun asta tô mga ágpanunggiringan na ággamítán ka Tagabawà kinagiyan. Na ni gó langun a, á, b, d, é, g, h, i, k, l, m, n, ng, ó, p, r, s, t, u, w, y asta `(kórét katô ágkasódô tut bakaráng).

Tô litra *a* tô kakagi tut Ininglis kinagiyan *father*, na tut Tagabawà kinagiyan *anag* `spices', *abas* `measles', asta *baga* `embers'.

Tô litra á tô kakagi tut Ininglis kinagiyan *cup*, na tut Tagabawà kinagiyan *állang* `slave', *ábbál* `smoke', asta *lákkáp* `solar eclipse'.

Tô litra é tô kakagi tut Ininglis kinagiyan *wait*, *fate*, asta *bait*, na tut Tagabawà kinagiyan *énóng* `quickly', *kédu* `pity', asta *ámmé* `rice'.

Tô litra *i* tô kakagi tut Ininglis kinagiyan *see*, na tut Tagabawà kinagiyan *ibid* `iguana', *ibang* `left', asta *kasili* `eel'.

Tô litra ó tô kakagi tut Ininglis kinagiyan *caught* ó *bought*, na tut Tagabawà kinagiyan *ómmó* `mute', *gótep* `noise', asta *álló* `sun'.

Tô litra *u* tô kakagi tut Ininglis kinagiyan *boot*, na tut Tagabawà kinagiyan *ugang* `parent-in-law', *ugpu* `part of', asta *ulu* `head'.

Tô kórét (') yan é ágpanunggiringan katô awud katô kagi tut katapuriyan litra tikud tut bakaráng. Atin tô awud mému tut tapuri litra katô kagi, na tô kórét inggó kani (') tut bówwó katô tapuri litra katô mga kagi. Inggó kani kagi *sulù* `lamp', *ándà* `none', asta *kudà* `horse'. Atin *ándà* kórét tut bówwó katô tapuri litra katô kagi, mapalin é kóbadan ó kahulugan katô kagi, iring kani kagi *sulu* `fingernail' asta *ánda* `where'.

Atin ka tô awud isódô dógó tut tángngaan katô kagi, *ándà* batákkán tut tángngaan katô mga litra, inggó kani kagi *baé* `kind of yam', *tuu* `very', *buuy* `fruit', asta *óó* `yes'.

Pasiuna

Ang tumong niining mao nga libro aron dunay igong sumbanan sa mga pulong nga kanunay magamit sa panagsultihanay sa Bagobo nga Tagabawa ang sinultihan ug ang kahulugan sa Bisaya, Filipino ug sa Ingles.

Ang nagasulti sa sinultihan nga Tagabawa, sila ginatawag nga Bagobo. Tagabawa ang sinultihan sa mga Bagobo nga nagpuyo duol sa Mt. Apo, nagasukad sa Makilala hangtod sa Toril. Ang Provincia sa Cotabato ug ang Provincia sa Davao del Sur ang dunay Bagobo nga Tagabawa ang sinultihan.

Ang Bisaya, Filipino ug ang Ingles mahimo nga dili insakto ang paghubad sa pulong sa Tagabawa, apan unsay gihatag mao ang naandan nga paagi sa pagsulti sa nagkalainlain nga pinulongan.

Among gipasalamatang si Peligrina E. Lambac sa iyang paghubad sa Tagabawa ug Bisaya. Gipasalamatang usab namo si Bella Ano, Rodolfo Ano Jr., Melania Awe ug si Rizaldo Mantawil sa ilang pagtabang sa pagdugang niining libro ha.

Ang among matabang ninyo mao lamang ang insakto nga paglitok sa Tagabawa nga pinulongan.

Among isaysay kon unsa ang letra sa Tagabawa nga pinulongan. Adunay kaluhaan ug duha ka mga letra ug mga simbolo nga gigamit sa pinulongan sa Tagabawa. Mao kining tanan a, á, b, d, é, g, h, i, k, l, m, n, ng, ó, p, r, s, t, u, w, y, ug ' (kudlit nga makapahunung sa tutunlan).

Ang letra nga a, ang paglitok kon sa Ingles nga pinulongan sama sa pulong nga father, ug sa Tagabawa nga pinulongan anag 'panakot', abas 'tipdas', ug baga 'baga'.

Ang letra nga á, ang paglitok kon sa Ingles nga pinulongan sama sa pulong nga cup, ug sa Tagabawa nga pinulongan állang 'ulipon', ábbál 'aso', ug lákkáp 'iklipsí'.

Ang letra nga é, ang paglitok kon sa Ingles nga pinulongan sama sa pulong nga wait, fate ug bait, ug sa Tagabawa nga pinulongan énóng 'dali', kédu 'kaloooy', ug ámmé 'humay'.

Ang letra nga i, ang paglitok kon sa Ingles nga pinulongan sama sa pulong nga see, ug sa Tagabawa nga pinulongan ibid 'ibid', ibang 'wala', ug kasili 'kasili'.

Ang letra nga ó, ang paglitok kon sa Ingles nga pinulongan sama sa pulong nga caught ug bought, ug sa Tagabawa nga pinulongan ómmó 'amang', gótep 'saba', ug álló 'adlaw'.

Ang letra nga u, ang paglitok kon sa Ingles nga pinulongan sama sa pulong nga boot, ug kon sa Tagabawa nga pinulongan ugang 'ugangan', ugpu 'sumpay', ug ulu 'ulo'.

Ang kudlit (') mao ang simbolo sa tunog sa katapusang letra sa pulong gikan sa tutunlan. Kon ang kudlit ingon niini (') nga sa ibabaw sa katapusang letra sa pulong, ang kudlit nga gisulat ibabaw sa katapusang letra sama sa pulong nga sa Tagabawa nga sinultihan sulu 'suga', ándà 'wala', ug kudà 'kabayo'. Pero kon walay kudlit sa ibabaw sa katapusang letra, ang kahulugan sa maong pulong mausab sama sa pulong sa Tagabawa nga sinultihan sulu 'koko', ug ánda 'asa'.

Paunang Salita

Ang layunin ng aklat na ito, ay upang magbigay ng isang batayan sa karaniwang kuwentohan sa Tagabawa at ang kahulugan sa Bisaya, Filipino at Ingles.

Ang wikang Tagabawa ay ang wika ng mga Bagobo na nakatira sa timog ng Mount Apo sa mga lalawigan ng Cotabato at Davao del Sur. Ang mga Tagabawa na Bagobo ay mula sa Makilala na nasa kanluran hanggang sa Toril na nasa silangan.

Maaaring ang mga pangungusap sa Bisaya, Filipino at Ingles ay hindi na katumbas ng Tagabawa ngunit, kung ano ang naibigay, inaasahang ang likas na pagsasalita ng isang wika.

Kami ay nagpapasalamat kay Peligrina E. Lambac sa kanyang pagsalin sa Tagabawa at Bisaya. Nagpapasalamat din kami kay Bella Ano, Rodolfo Ano Jr., Melania Awe at kay Rizaldo Mantawil sa kanilang tulong sa pagdagdag ng libro na ito.

Upang matulungan kayo sa wastong pagbigkas ng mga salitang Tagabawa, aming ipapaliwanag ang mga letrang ginamit sa pagbaybay ng mga salitang Tagabawa.

Ito nga'ng lahat a, á, b, d, é, g, h, i, k, l, m, n, ng, ó, p, r, s, t, u, w, y, at ` (tuldik na pakupya sa Filipino).

Ang letra na *a*, ay bibigkasin gaya ng Ingles na salita *father*, at sa Tagabawa na salita *anag* 'pampalasa', *abas* 'tigdas', at *baga* 'baga'.

Ang letra na *á*, ay bibigkasin gaya ng Ingles na salita *cup*, at sa Tagabawa na salita *állang* 'alipin', *ábbál* 'usok', at *lákkáp* 'eklipse'.

Ang letra na *é*, ay bibigkasin gaya ng Ingles na salita *wait*, *fate*, at *bait*, at sa Tagabawa na salita *énóng* 'bilis', *kédu* 'maawa', at *ámmé* 'palay'.

Ang letra na *i*, ay bibigkasin gaya ng Ingles na salita *see*, at sa Tagabawa na salita *ibid* 'bayawak', *ibang* 'kaliwa', at *kasili* 'igat'.

Ang letra na *ó*, ay bibigkasin gaya ng Ingles na salita *caught* at *bought*, at sa Tagabawa na salita *ómmó* 'pipi', *gótep* 'maingay', at *álló* 'araw'.

Ang letra na *u*, ay bibigkasin gaya ng Ingles na salita *boot*, at sa Tagabawa na salita *ugang* 'biyanan', *ugpu* 'kaputol', at *ulú* 'ulo'.

Ang tuldik na paiwa (') ay kumakatawan sa tuldik na pakupya (^), (na nakaimpit sa lalamunan). Kung ang tuldik na pakupyà ay nasa huli ng salita, ang tuldik na paiwa (') ay ilalagay sa huling letra ng salita, gaya ng salita ng Tagabawa *sulù* 'ilawan', *ándà* 'wala', at *kudà* 'kabayo'. Kung ang tuldik na paiwa na hindi linagay, mapalitan o maiba ang kahulugan ng salita, gaya ng salita ng Tagabawa *sulu* 'kuko' at *ánda* 'saan'.

Preface

The purpose of this book is to provide a reference of common conversation in Tagabawa and its equivalents in Visayan, Filipino and English.

Speakers of the Tagabawa language refer to themselves as Bagobo. Tagabawa is spoken throughout the area south of Mount Apo, from Makilala on the west to Toril on the east, in the provinces of Cotabato and Davao del Sur.

The statements in Visayan, Filipino and English may not always be exact word-for-word translations from Tagabawa, but what is written is hopefully the natural way they are spoken in each language.

Our thanks to Peligrina E. Lambac for the translation of Tagabawa and Visayan. We also thank Bella Ano, Rodolfo Ano Jr., Melania Awe and Rizaldo Mantawil for their help in improving this book.

To help you pronounce the Tagabawa words correctly, we will explain the letters used in the spelling of Tagabawa words.

Twenty-two letters and symbols are used in spelling Tagabawa. These are a, á, b, d, é, g, h, i, k, l, m, n, ng, ó, p, r, s, t, u, w, y and ` (grave accent).

The letter *a* is pronounced like the vowel sound in the English word *father*, and occurs in Tagabawa words such as *anag* 'spices', *abas* 'measles', and *baga* 'embers'.

The letter *á* is pronounced like the vowel sound in the English word *cup*, and occurs in Tagabawa words such as *állang* 'slave', *ábbál* 'smoke', and *lákkáp* 'solar eclipse'.

The letter *é* is pronounced like the vowel sound in the English words *wait*, *fate*, and *bait*, and occurs in Tagabawa words such as *énóng* 'quickly', *kédu* 'pity', and *ámmé* 'rice'.

The letter *i* is pronounced like the vowel sound in the English word *see*, and occurs in Tagabawa words such as *ibid* 'iguana', *ibang* 'left', and *kasili* 'eel'.

The letter *ó* is pronounced similarly to the vowel sound in the English words *caught* and *bought*, and occurs in Tagabawa words such as *ómmó* 'mute', *gótep* 'noise', and *álló* 'sun'.

The letter *u* is pronounced like the vowel sound in the English word *boot*, and occurs in Tagabawa words such as *ugang* 'parent-in-law', *ugpu* 'part of', and *ulu* 'head'.

The grave accent (`) represents the glottal stop (the choking off of sound at the throat). When glottal stop occurs at the end of a word, the grave accent (`) is written over the last letter, as in the words *sulú* 'lamp', *ándà* 'none', and *kudà* 'horse'. If the grave accent is not written, the meaning of the word would change, as in the words *sulu* 'fingernail', and *ánda* 'where'.

When glottal stop occurs in the middle of a word between the vowels *a*, *á*, *é*, *i*, *ó* and *u*, nothing is written between the letters, as in the words *baé* 'a kind of yam', *tuu* 'very', *buuy* 'fruit', and *óó* 'yes'.

Tagabawà Table of Contents

Ágpanumbalé	2
Tut dalan	6
Tut baryu	8
Ágpatóngkóé tun dalám ka balé	10
Tô makagi ka duwán mantu ágpakitaé	14
Tô pamilya	16
Kadumaan asta duwán kadaddanan.....	18
Ágkémun.....	22
Ágriyun ka pusung	26
Ágriyun ka panámdám.....	28
Ágriyun.....	30
Mga bógók.....	34
Tô lawa ka manubù.....	38
Gistudyu katô kinagiyán.....	44
Kasulat / Kabaták	48
Góméng asta ágkan	50
Mga nanam.....	54
Mga gulay asta ágkakan	56
Mga prutas	60
Karni	62
Ginámmán	64
Mga ngadág.....	64
Ágbálli asta ághangyù	66
Ákgarga asta ágsaké	68
Ni timpu ta	72
Mga insà	74
Tut iskwilaan.....	76
Uras.....	80
Álló asta dukilám	80
Timpu	84
Salapì	86
Giyap	88
Mannanap	92
Manuk tut kayun	96
Mga ulád	98
Sáddà	102

Cebuano Table of Contents

Pagbisita	2
Sa dalan	6
Sa baryo.....	8
Nagistorianay sa sulod sa balay.....	10
Ang masulti sa tawong bag-ong gikahibalag	14
Ang pamilya	16
Relasyon	18
Kinaiya / Batasan	22
Pagbatí.....	26
Bation sa hunahuna / Maghinumdum.....	28
Gibati.....	30
Mga sakit	34
Partí sa lawas	38
Pagtoon sa pinulungan	44
Pagsulat	48
Naglung-ag ug nagkaon	50
Mga lasa	54
Mga gulayon ug kan-onon	56
Mga prutas	60
Karne.....	62
Imnonon	64
Mga baho	64
Pagpalit ug paghangyo	66
Pagkarga ug pagsakay	68
Ang panahon	72
Mga pangutana	74
Sa eskwelahan	76
Oras	80
Adlaw ug gabii.....	80
Panahon	84
Kwarta	86
Pag-ihap	88
Mga hayop	92
Langgam	96
Mananap	98
Isda.....	102

Filipino Table of Contents

Pagdalaw	3
Sa daan	7
Sa nayon	9
Pagkukuentohan sa loob ng bahay	11
Ang masabi sa bagong nagkita.....	15
Ang mag-anak	17
Relasyon	19
Ugali	23
Damdamin	27
Maramdaman ng isipan	29
Damdamin	31
Mga sakit	35
Bahagi ng katawan.....	39
Pag-aaral ng wika	45
Pangliham	49
Paglulutò at kumain	51
Mga lasa	55
Mga gulay at pagkain.....	57
Mga prutas	61
Karne	63
Inumin	65
Mga amoy	65
Pagbili at pagtawad	67
Pagkakarga at pagsakay.....	69
Kalagayan ng panahon	73
Mga tanong	75
Sa paaralan.....	77
Pagsasabi ng oras	81
Araw at gabi	81
Panahon	85
Pera	87
Pagbilang	89
Mga hayop	93
Ibon	97
Mga insekto / Mga kulisap.....	99
Isda.....	103

English Table of Contents

Visiting	3
On the path.....	7
At the village	9
Conversation at home	11
What to say to people you meet	15
The family	17
Relationships	19
Behavior / Character.....	23
Emotions.....	27
Thinking	29
Feeling / Sensing.....	31
Sicknesses / Illnesses	35
The body.....	39
Language learning.....	45
Writing letters	49
Cooking and eating	51
Tastes	55
Vegetables and staples.....	57
Fruits	61
Meat	63
Beverages	65
Smells	65
Buying and bargaining	67
Cargo and transportation	69
The seasons	73
Questions.....	75
At school.....	77
Time	81
Day and night	81
Time expressions	85
Money	87
Counting	89
Animals	93
Birds	97
Insects.....	99
Fish.....	103

Tô Mga Manubù Na Ágpatóngkóé
Katô Kinagiyan Ka Tagabawà

Igubad Tut Kinagiyan Ka
Bisayà, Filipino Asta Inglis

<u>Tagabawà</u>	<u>Cebuano</u>	<u>Filipino</u>	<u>English</u>
Ágpanumbalé	Pagbisita	Pagdalaw	Visiting
Madigár.	Maayo.	Tao po.	Hello.
Áskiyu kannê!	Kamo diay!	Kayo pala!	Oh, it's you (pl)!
Allus kó.	Dayun mo.	Tulay po kayo.	Come ahead (you pl).
Pénék kó.	Saka mo.	Umakyat kayo.	Come up (you pl).
Ahu kó.	Sulod mo.	Pasok po kayo.	Come in (you pl).
Unsad kó.	Lingkod mo.	Maupo kayo.	Sit down (you pl). / Have a seat.
Ándinné gilitán yu?	Unsa inyong tuyo?	Anong kailangan ninyo?	Why have you (pl) come?
Ándinné kalyag nu?	Unsa imong gusto?	Anong gusto mo?	Is there something you want?
Ándin ég kadigárran nu?	Unsa imong nagustohan?	Anong gusto mo talaga?	What is it you would like?
Ándin ég kailanganán nu?	Unsay imong kinahanglan?	Mayroon ka bang kailangan?	Is there something you need?
Ándà kalyag ku dád.	Wala man.	Wala naman.	Nothing in particular.
Duwán pád gilitán kuk nikó.	Naa unta koy hangyu sa imoha.	Mayroon akong ipakikiusap sa iyo.	I have a favor to ask of you.
Ándin man?	Unsa man?	Ano ba yon?	What is it?
Mému mállássa katô pala nu?	Mahimu ba mohulam ko sa imong pala?	Puede bang mahiram ang pala mo?	May I borrow your shovel?
Ulián ku dád kanik mapun.	Iuli lang nako unyang hapon.	Isasauli ko rin mamayang hapon.	I'll return it this afternoon.
Mállássa pád áknikó ka salapì kaliman pisus?	Mohulam unta ko nimo ug kwarta bali singkwenta pisos?	Puede ba akong manghiram ng limangpung piso sa iyo?	May I please borrow fifty pesos from you?

Tagabawà	Cebuano	Filipino	English
Óó, pabállássán kus kuna ka kaliman pisus.	Oo, pahulamon ta ka ug singkuenta pisos.	Oo, pahihiramin kita ng limangpung piso.	Yes, I'll lend you fifty pesos.
Salamat, bullasan kù nit dumunggù linggu.	Salamat, ilisan lang nako sa sunod simana.	Salamat, babayaran ko sa susunod na linggo.	Thank you, I'll return it next week.
Muna ad ákniyu.	Mouna ko sa inyoha.	Mauuna na ako sa inyo.	I'll go on ahead of you (pl).
Mulì ad.	Mouli nako.	Uuwi na ako.	I'll be going home now.
Panó kid.	Adto na ta.	Tayo na.	Let's go now.
Lónód ka.	Balik lang.	Balik ka lang uli.	Come again.
Óó, lumónóddô.	Oo, mobalik lang ko.	Oo, babalik ako.	Yes, I'll certainly come back.

Tagabawà	Cebuano	Filipino	English
Tut dalan	Sa dalan	Sa daan	On the path
Ándayé igtikudan nu?	Asa ka gikan?	Saan ka galing?	Where have you come from?
Ándayé sadunan nu? / Mánnda ka?	Asa ka moadto?	Saan ka pupunta?	Where are you going?
Taddô dád.	Diha lang.	Diyan lang.	Just over there.
Madunna tuk niyu.	Moadto ako sa inyoha.	Pupunta ako sa inyo.	I'm going to your (pl) place.
Madunna tut munisipyu.	Moadto ko sa munisipyu.	Pupunta ako sa munisipyu.	I'm going to the post office.
Mamalingkiyad. / Mamálliya.	Mamalingki ko.	Mamamatengke ako.	I'm going to the market.
Madunna dád tug babà.	Moadto lang ko sa ubus.	Pupunta lang ako sa baba.	I'm just going down there.
Madunna dád tun daya.	Moadto lang ko sa ibabaw.	Pupunta lang ako sa taas.	I'm just going up there.

Tagabawà	Cebuano	Filipino	English
Tut baryu	Sa baryo	Sa nayon	At the village
Madigár góddóan ni lugar yu.	Ang inyong lugar maayong puy-an.	Magandang tirahan ang inyong lugar.	Your (pl) place is a nice place to live.
Ágkadigárranna dini su masunay.	Gusto ko diri kay malinawon nga lugar.	Gusto ko rito dahil tahimik na lugar.	I like it here because it's peaceful.
Ánda tô ámmà nu asta innà nu?	Asa ang imong amahan ug inahan?	Nasaan ang mga magulang mo?	Where are your parents?
Tô ámmà ku tun datas, na tô innà ku tut wayig.	Ang akong amahan didto sa taas, ug ang akong inahan didto sa sapa.	Ang tatay ay nasa itaas at ang nanay ko po naman ay nasa ilog.	My father is upstairs, and my mother is at the river.
Taddô ta balé.	Naa diha sa balay.	Nandiyan po sa bahay.	There at the house.
Ándayé góddóan katô amayánnán nu?	Asa nagpuyo ang imong uyuan?	Saan nakatira ang iyong tiyuhi?	Where does your uncle live?
Tô amayánnán kuwé góddô katô balé tut bókkög katô simbaan.	Ang akong uyuan ang nagpuyo sa balay sa likud sa simbahan.	Ang aking tiyuhi ang nakatira sa bahay na nasa likod ng simbahan.	My uncle lives in the house behind the church.
Ádding ka pa. / Ádding kó pa.	Hapit sa. / Hapit sa mo.	Daan muna kayo.	Stop in (you sg). / Stop in (you pl).
Dì dán, lumabéyad. / Dì dán, lumabé kéd.	Di na, molabay lang ku. / Di na, molabay lang mi.	Wag na, dadaan lang kami.	Not now, I'll pass on by. / Not now, we'll pass on by.
Diyad mádding sug lukutta.	Di na ko mohapit kay gadali ko.	Hindi na nagmamadali ako.	I will not stop in because I'm in a hurry.
Pénék kó. / Pénék kó dun.	Saka lang mo. / Saka lang mo diha.	Umakyat kayo. / Umakyat kayo d'yan.	Come up (you pl). / Go on up there (you pl).
Pónóg kó. / Pónóg kó dun.	Kanaug mo. Kanaug mo diha.	Bumaba kayo. Bumaba kayo d'yan.	Go on down (you pl). Get down from there (you pl).

<u>Tagabawà</u>	<u>Cebuano</u>	<u>Filipino</u>	<u>English</u>
Ágpatóngkóé tun dalám ka balé	Nagistoryahanay sa sulod sa balay	Pagkukuwentohan sa loob ng bahay	Conversation at home
Ándà sóddór ku.	Wala ko kahibalo.	Hindi ko alam.	I don't know.
Tógón din.	Pasagdi lang.	Hindi bale.	Never mind.
Áskuna. / Tamak nikó.	Ikaw. / Ambot sa imo.	Ikaw. / Aywan ko sa iyo.	It's up to you. / I don't know about you.
Sakán dán.	Ako na lang.	Ako na lang.	I'll do it.
Panówad.	Molakaw na ko.	Aalis na ako.	I'll go now.
Sadun ka dini.	Dali diri.	Halika rito.	Come here.
Sadun ka pa dini.	Dali sa diri.	Halika muna rito.	Come here first.
Piddiya ka kuk.	Dalhi ko ug kok.	Dalhan mo ako ng kok.	Bring me a Coke.
Pókê nu yan sállat.	Ablihi ang pultahan.	Buksan mo ang pinto.	Open the door.
Sagpáng nu tô téwang.	Siraduhi ang bintana.	Isara mo ang bintana.	Close the window.
Angat ka pa dógó. / Dógó dád.	Hulat sa kadali. / Dali lang.	Sandali lang.	Wait a minute. / Just a minute.
Tákkás ka kanak.	Uban sa akoa.	Sumama ka sa akin.	Come with me.
Sadanné duma nu?	Kinsa ang imong kauban?	Sinong kasama mo?	Who is with you?
Ikasóddór ka katô mayur dut lugar dun?	Kaila ka ba sa mayor dihang dapita?	Kilala mo ba ang alkalde sa lugar na iyon?	Do you know the mayor of that place?
Igkilala a ka báttuk din.	Kaila ko sa iyaha sa nawong.	Kilala ko siya sa mukha.	I know him by sight.
Sadanné ngadan din?	Kinsa ang iyang ngalan?	Anong pangalan niya?	What is his name?
Ándà ku kasampátti.	Wala ko kahinumdom.	Hindi ko matandaan.	I don't remember.
Milingówa.	Nakalimut ko.	Hindi ko maalaala.	I forgot.
Ilingawan kud.	Nalimtan na nako.	Nakalimutan ko na.	I have forgotten it.

<u>Tagabawà</u>	<u>Cebuano</u>	<u>Filipino</u>	<u>English</u>
Ágkamánnu ka?	Naunsa ka?	Napaano ka?	What's the matter with you?
Imánnu ka?	Unsay nahitabo sa imoha?	Anong nangyari sa iyo?	What happened to you?
Nannu tô batà nu?	Kumusta ang imong anak?	Kumusta ang iyong anak?	How is your child?
Madigár dán.	Maayo na.	Magaling na s'ya.	He is well now.
Ándin ég lumun nu?	Unsay imong gibuhat?	Anong ginagawa mo?	What are you doing?
Mému tákkássanna ikuna?	Mahimu ba nga ubanan ko nimo?	Makasasama ka ba sa akin?	Can you go with me?
Áglukutta.	Nagdali ko.	Nagmamadali ako.	I'm in a hurry.
Kadigárrannad kuman.	Gusto ko mokaon na.	Gusto ko nang kumain.	I'd like to eat now.
Tumuduggad.	Motulog na ko.	Matutulog na ako.	I'm going to sleep now.

Tagabawà	Cebuano	Filipino	English
Tô makagi ka duwán mantu ágpakitaé	Ang masulti sa tawong bag-on gikahibalag	Ang masabi sa bagong nagkita	What to say to people you meet
Taga ánda ka man kannê?	Taga asa g'yud ka diay?	Taga saan ka ba talaga?	Where are you from originally?
Sadanné ngadan nu?	Kinsa imong ngalan?	Anong pangalan mo?	What's your name?
Ándinné tawar kuk nikó?	Unsay akong itawag nimo?	Anong itatawag ko sa iyo?	What should I call you?
Sakán si ____.	Ako si ____.	Ako'y si ____.	I'm ____.
Ándayé góddóan nu áknganni?	Asa ka nagpuyo karon?	Saan ka nakatira ngayon?	Where are you staying now?
Ándayé igtikudan nu ni?	Asa ka gikan karon?	Saan ka galing ngayon?	Where did you just come from?
Makatabang ka kanak?	Makatabang ka ba sa akoa?	Matutulungan mo ba ako?	Can you help me?
Ándinné matabang kuk nikó?	Unsa ang akong matabang sa imoha?	Anong maitutulong ko saya?	What can I do for you?
Gahà a dád.	Nagbisita lang ko.	Dumadalaw lang ako.	I just came to visit.
Ni ka pa góg dunggù?	Karon ka lang miabot?	Kararating mo lang ba?	Have you just arrived?
Géna a pô.	Kaganina ra.	Kani kanina lang.	Just awhile ago.
Óó, baniya pa igdunggù tikud tut Bukidnon.	Oo gahapon lang ko miabot gikan sa Bukidnon.	Oo, kararating ko lang kahapon mula sa Bukidnon.	Yes, I came just yesterday from Bukidnon.

Tagabawà	Cebuano	Filipino	English
Tô pamilya	Ang pamilya	Ang mag-anak	The family
Manté pô tô ámmà nu?	Buhi pa ba ang imong amahan?	Buhay pa ba ang tatay mo?	Is your father still living?
Óó, asal tô innà ku inaté dán tô iglabé ámmé.	Oo, pero ang akong inahan namatay na tong miaging tuig.	Oo, pero namatay ang nanay ko noong nakaraang taon.	Yes, but my mother died last year.
Pira kó langun mataladi?	Pila mo tanang magsoon?	Ilan kayong magkakapatid?	How many brothers and sisters do you have?
Walu ké mataladi.	Walo ming magsoon.	Walo kaming magkakapatid.	There are eight of us.
Áskunayé tambang kaké?	Ikaw ba ang kinamagulangan?	Ikaw ba ang panganay?	Are you the eldest?
Ánnà, sakánné tambang adi.	Dili, ako ang kamanghuran.	Hindi, ako po ang bunso.	No, I'm the youngest.
Pira dánné idad nu?	Pila na ang imong idad?	Ilang taon ka na?	How old are you?
Sapulù dán é idad ku.	Napulo na ang idad ko.	Sampung taon na ako.	I'm already ten years old.
Duwán dán sawa nu?	Naa ka nay asawa?	May asawa ka na ba?	Do you have a wife?
Ándà pa.	Wala pa.	Wala pa.	Not yet.
Duwán dán duma nu?	Naa ka nay bana?	May asawa ka na ba?	Do you have a husband?
Duwán dán.	Naa na.	Mayroon na.	I have. / I do.
Duwán dán gabatà nu?	Naa ka nay mga anak?	May mga anak ka na ba?	Do you have children?
Óó, lima dánné gabatà ku.	Oo, naa na koy lima ka anak.	Oo, mayroon na akong limang anak.	Yes, I have five children.
Duwayé gabayi asta tálluwé gamama.	Duha ka babaye ug tulo ka lalaki.	Dalawang babae at tatlong lalaki.	Two girls and three boys.

<u>Tagabawà</u>	<u>Cebuano</u>	<u>Filipino</u>	<u>English</u>
Kadumaan asta duwán kadaddanan	Relasyon	Relasyon	Relationships
ámmà	amahan	ama	father
innà	inahan	ina	mother
batà	anak	anak	son / daughter
duma / sawa	bana / asawa	asawa	husband / wife
balu	balo	biyudo / biyuda	widower / widow
banà / tratu	trato	nobyo / nobya	fiancé / fiancée
mataladi	magsoon	kapatid	brother-brother / sister-sister
tábbé / talatábbé	magsoon	magkapatid	brother-sister
adi	manghod	kapatid na mas bata sa akin	younger sibling
kaké	magulang	kapatid na mas matanda sa akin	elder sibling
tambang adi / tampus adi	kamanghuran	bunso	youngest child
tambang kaké	kamagulangan	panganay	eldest child
apù	apohan	nuno	grandparent
apù	apo	apo	grandchild
bataánnán	pag-umangkon	pamangkin	nephew / niece
ágpémaluyé / imaluy kataladi	ig-agaw	pinsan	first cousin
ugang	ugangan	biyanan	parent-in-law
bayó	bayaw	bayaw	brother-in-law (between men)

<u>Tagabawà</u>	<u>Cebuano</u>	<u>Filipino</u>	<u>English</u>
ayù	bayaw	hipag	sister-in-law (between women)
bilas	bilas	bilas	spouse relation of married brothers / sisters
ipag	hipag	hipag	sister-in-law (between men / women)
ikóddô	umagad / binalaye	manugang	son-in-law / daughter-in-law
kataladi / kadaddanan / mógóskami / kaditaan / karawuyan	paryente	kamag-anak	relative / relatives
kadumaan	katagilungsod	kababayan	townmate
rarak	higala	kaibigan	friend
usig	kaaway / kontra	kaaway / kalaban	enemy
manubù	tawo	tao	person
mama	lalaki	lalaki / mama	male
bayi	babaye	babae	female
batà	bata	bata	child
burayì / délák batà	masuso	sanggol	infant
mallaki	ulitawo	binata	bachelor / unmarried man
daraga / dalaga	dalaga	dalaga	young woman (unmarried)
tugál mama	tigulang lalaki	matandang lalaki	old man
tugál bayi	tigulang babaye	matandang babae	old woman
simbalé	silingan	kapitbahay	neighbor

<u>Tagabawà</u>	<u>Cebuano</u>	<u>Filipino</u>	<u>English</u>
Ágkémun	Kinaiya / Batasan	Ugali	Behavior / Character
ágburángburáng	gabagulbul	reklamador	grumbling / complaining / murmuring
ágduwaduwa	nagduhaduha	nagdadalawang isip	uncertain / ambivalent / hesitant
ágginawa	mahigugmaon	mapaaggmahal / malambing / magiliw	affectionate
ágkangulág / ángulgángulág	buang / nagsabuang-buang	siraulu / baliw / nagkukunwaring sira ulo	crazy / mentally retarded / pretending to be a fool
ágkasannaan / ágkasarigan	kapiyalan / kasaligan	mapagkatiwalaan	honest / trustworthy
ágkasókó	masuko	galit	angry / angered
dì sékót ágkasókó	dili dali masuko	hindi madaling nagagalit	not easily angered
ágkéduwan / méduwédu	maluoy / maluluy-on	maawain	merciful / compassionate
áglímáddang	manghadluk	natatakut	frightening (person)
áglumu	nagbuhat / motrabaho	masipag	hard working
agnunug	misugot	masunurin	agreeable / compliable
ássa	lahi	kaiba	different / distinct
ágtammud	gakusmod	nakasimangot	frowning
ágtanud	abubhoan	siluso	jealous
balingisin	palakatawa	palaging nakangiti / masayahin	smiling / cheerful countenance
barétbétan	sabaan / tabian	madaldal	talkative / gossipy
bulalón	bakakon	sinungaling	liar
dì ágbaránnás	hilomon	tahimik	quiet person

<u>Tagabawà</u>	<u>Cebuano</u>	<u>Filipino</u>	<u>English</u>
lággáddán	dalo / tihik	madamot	miserly / stingy
mabákkár	kusgan	malakas	strong
mabbabà é ginawa	mabaw ug pailub	pikon	short tempered / easily provoked to anger
madat	lain	masama	bad
madigár	maayo	mabuti	good
magani	isog	matapang	bold / brave / agressive
mallayat é ginawa	mapailubon	mapagpasensiya	patient / longsuffering
malóggód	makugihan	masipag	industrious / diligent
malómétán	luyahon	mabagal	sluggish
mangayó	manunulong	manglulusob / mamatay tao	raider / killer
mapabbabà	mapaubsanon	mapagpakumbaba	humble
matalláng	matarung	mabait	careful / upright / just / honest
mataló	talawan	duwag	cowardly / fearful
matannáb	maligdong	marangal	dignified / reserved
matággas é ulu	gahi ug ulo	matigas ang ulo	stubborn
mayyà / ágkayyaan	maulaw / maulawon	mahiyain	timid / shy / shamed / embarrassed
máddangán	hadlokan / mahadlukon	matakutin	easily frightened / timorous
méla	idlás	mailap	elusive / wary
sékót ágkapid / malumák é idung	dali madala	madaling maisama / madaling mahikayat	easily persuaded / enticible / weak in principles

Tagabawà	Cebuano	Filipino	English
tagawán	hakogan	suwapang	greedy
takón / madat é bállad	kawatan / hilabtanon	magnanakaw	thief
tukukán	tapolan	tamad	lazy
tullid / katullidan	tul-id / katul-iran	matuwid / mapagkakatiwalaan	straight / honest / upright
<hr/>			
Ágriyun ka pusung	Pagbati	Damdamín	Emotions
ágkadawayan	malipayon	maligaya / masaya	happy / excited
ágkarunu	masulub-on	nalulungkot / malungkot	sad
ágkatanaan	nabalaka	nag-aalala	worried / troubled
ágkatingkul	nahiusbos	nasasaktan / nasaktan	hurt feelings
ágkállasán	gikulbaan	kinakabahan	apprehension / having racing heartbeat from fear
ágliyasán	ginerbyos	matakutin / nerbiyosa / nerbiyoso	nervousness
ágngilam	mabinantayon	mapagbantay / maingat	vigilant / be on the alert
bugà / ágkabugaan	mingaw / gimingaw	panglaw / napapanglaw	lonely / homesick
dayó	kalipay	saya / kaligayahan	happiness
ginawa	gugma	pag-ibig	love / emotional feeling / favor
ikabullug é ginawa	nahinayak	napasobo / bigo	disappointed
madat é ginawa / masakit é ginawa	nasilu	masama ang loob	depressed / injured feelings
madigár é ginawa / madigár é kariyu	nahimuut	natutuwa	relieved / delighted

Tagabawà	Cebuano	Filipino	English
máddang / ágkamáddangan	kahadlok / nahadlok	takut / natatakut	fear/afraid
ranu	kasubo	kalungkutan	sadness
ringasa	kapungut	naiinis	anger / rage / hatred
sarukur	kahingawa	balisa	distress / restless with anxiety
sókó	kasuko	galit	anger (expressed)
tana	kabalaka	nag-aalala	worry / tension / anxiety

Ágriyun ka panámdám	Bation sa hunahuna / maghinumdum	Pag-íisip	Thinking
panámdám / ágpanámdám	hunahuna / naghunahuna	isip / nag-íisip	thoughts / thinking
ágsampát/kasampáttan	maghinumdum	isipin / naalaala	remember / remembrance
ágkataláng	nalibug	nalilito	confused
kagpáttan	pagsabot	pag-intindi / pang-unawa	understanding / comprehension
kakatigan	kahibalo	kaalaman	knowledge / skill / ability
kéman	kaingon	akala	supposed / assumed
ágkatággasan ginapgát	galisod pagsabot	nahihirapan umintindi	difficulty in comprehending

Tagabawà	Cebuano	Filipino	English
Ágriyun	Gibati	Damdamín	Feeling / Sensing
Ágkabógókan ka?	Nagsakit ka?	May sakit ka ba?	Are you sick?
Ágkabógókanna.	Nagsakit ko.	May sakit ako.	I'm sick.
Pahà ka tut duktur.	Magpatan-aw ka sa doktor.	Magpatingin ka sa doktor.	Go to the doctor.
Sadan dukturiyé madigár?	Kinsang doktora ang maayo?	Sino ang mahusay na doktor?	Which doctor is a good one?
Si duktur ___, su délák dád ég bayadan.	Si doktor ___, kay gamay lang ang bayaran.	Si doktor ___, dahil mura siyang sumingil.	Doctor ___, because he charges less.
Ándin ég riyun nu?	Unsa ang imong gibati?	Anong pakiramdam mo?	How do you feel?
Masakitté ulu ku.	Sakit ang akong ulo.	Masakit ang ulo ko.	I have a headache.
Iginutà a dukilám.	Nagsuka ko gabii.	Nagsuka ako kagabi.	I vomited last night.
Ágkabalóyónna asta ménitté lawa ku.	Nalipong ko ug naay hilanat.	Nahihilo ako at may lagnat.	I feel dizzy and have a fever.
Duwán basì karukung ku. / Ágkagánnawanna.	Siguro morag naa koy malarya.	May malarya yata ako.	I may have malaria.
Tádduan kus kuna kani bawì.	Tudloan ta ka mahitungod niining tambal.	Ituturo ko sa iyo ang pag-inom ng gamot na ito.	I'll teach you how to take this medicine.
Indiksyunan kus kuna.	Indiyksyonan ta ka.	Liniksiyunan kita.	I'll give you an injection.
Inám nu ni bawì ni kada malássáddé álló.	Imnon nimo kining tambala kada udto.	Inumin mo ang gamot na ito tuwing tanghali.	Take this medicine every day at noon.
Inám nu ni bawì ni kada sállám, malássáddé álló, asta mapun; makatállu sábbad álló.	Imna ning tambala kada buntag, udto, ug hapon; makatulo sa usa ka adlaw.	Inumin mo ang gamot na ito tuwing umaga, tanghali, at hapon; tatlong beses isang araw.	Take this medicine every morning, noon and afternoon; three times a day.

<u>Tagabawà</u>	<u>Cebuano</u>	<u>Filipino</u>	<u>English</u>
ágballusán	gigutum	nagugutom	hungry
ágkabaloyón	malipung	nahihilo	dizzy
ágkabággatan	gibug-atan	nabibigatan	burdened
ágkabállé	gikapoy	napapagod	tired / fatigued
ágkabingál	mabungol	nabibingi	deafening
ágkagánnawan	gitugnaw	nilalamig	feeling chilly
ágkagáttasan	gikutasan / gihangak	hinihingal	out of breath
ágkagirákkan	nagilokan	nakiliti	ticklish
ágkatudugan	katulgón	inaantok	sleepy
ágkáddukáddu	pitikpitik	pumipitik	throbbing
ágkárkkárrán	nagakurog	nanginginig	trembling with chills
makkatál	katol	makati	itchy
malómét	galuya	mahina	physically weak
mangilu	ngilu	kinikilig / ngilo	tingling sensation (in teeth/spine)
mapáddì	hapdos	mahapdi	stinging
masakit	sakit	masakit	painful
ménit / ágkénitan	giigangan	naiinitan	hot
mitákkangan	giuhaw	nauuhaw	thirsty
pakénótà	kasukahon	nasusuka	nauseated

Tagabawà	Cebuano	Filipino	English
Mga bógók	Mga Sakit	Mga Sakit	Sicknesses / Illnesses
abas	tipdas	tigdas	measles
amù	samat	sugat	wound
ágbuhaán	giubo	umuubo	coughing / cough
ágkabuhián	gikabuhi	sinikmura	hyper-acidity / abdominal pain / heartburn
ágkappuk / yákyák	hubak	hika	asthma
ágkénit / ménit é lawa	kalintura	lagnat	feverish / fever
ágtabákkán	gasakit ang kutokuto / suul	masakit ang sikmura	gastric pain / extreme hunger pain
bitánnù	sip-on	sipon	nasal mucus / a cold / runny nose
bóngô	bungog	luga	ear infection
buggis	bun-i	buni	ringworm (tinea)
busuwak	pangagud	alipunga	athlete's foot
giláb ka dipanug / tibi	ysis / tibi	tibi	tuberculosis / TB
gindás ka wayig	kalibanga	pagtatae	diarrhea
hay blad	hay blad / high blood	mataas ang dogo / high blood	high blood pressure
katál	kurikung	galis	scabies
lapa	paso	paso	burn
masakit é mga laluwadan	reyuma / panghuboy sa lutahan	reuma	rheumatism / arthritis
masakit é ngipán	sakit ang ngipon	masakit ang ngipin	toothache
masakit é ulu	labad ang ulo	sakit ng ulo	headache
pamánnus	bugas	bugas / tagihawat	acne / pimples

<u>Tagabawà</u>	<u>Cebuano</u>	<u>Filipino</u>	<u>English</u>
pamutì	ap-ap	an-an	tinea versicolor (fungus skin disease)
pigsa / bakukang	hubag / bakukang	pigsa	a boil / skin ulcer
rarù	nuka	sugat	sore
téték	sanla	ketong	leprosy
ugahip	ugahip	ugahip	impetigo

Tagabawà	Cebuano	Filipino	English
Tô lawa ka manubù	Parti sa lawas	Bahagi ng katawan	The body
abul	tuhod	tuhod	knee
alig	liog	leeg	neck
até	atay	atay	liver
awak	hawak	baywang	waist
ákkud	unod	laman	flesh
babbà	baba	bibig	mouth
bagà	baga	baga	lungs
bahà	suwang	baba	chin
bakaráng	tutunlan	lalamunan	throat
barasu	braso	braso	upper arm
bállad	bukton / kamut	braso / kamay	arm / hand
báttuk	nawong	mukha	face
bibig	wait	labi	lips
bókkóg	likud	likod	back
bubun	paa	hita	thigh
bukád	agtang	noo	forehead
dilà	dila	dila	tongue
dipanug	dugo	dugo	blood
gátták	tiyan	tiyan	abdomen
gusuk	gusok	tadyang	rib
ídung	ilon	ilon	nose
ítà	bugan	singit	groin
kagpa	dughan	dibdib	chest

<u>Tagabawà</u>	<u>Cebuano</u>	<u>Filipino</u>	<u>English</u>
káddár / káddál	lukunlukun	alakala kan	back of the knee
kindal	panit	balat	skin
kiré	kilay	kilay	eyebrows
kumáng	kumo	kamao	fist
lawa	lawas	katawan	body
mata	mata	mata	eye
ngipán	ngipon	ngipin	teeth
ngumál	lagus	gilagid	gums
paa	tíil	paa	feet
palu	tikud	sakong	heel
palad	palad	palad	palm of hand
palad ta paa	lapalapa	talampakan	sole of the foot
pangintubungan	abaga	balikat	shoulder
pállà	iluk	kilikili	armpit
pirákpírák / pilákpilák	pilok	pilik mata	eyelashes
puruwé	alimpulu	bumbunan	crown of head
pusád	pusod	pusod	navel
pusángngi	aping	pisngi	cheek
pusù	batiis	binti	calf of leg
pusung	kasingkasing	puso	heart
saklà	alingagngag	tilatilaukan	uvula
sáppián	bat-ang	balakang	hips
siku	siko	siko	elbow
simud	simud	labi	upper lip

<u>Tagabawà</u>	<u>Cebuano</u>	<u>Filipino</u>	<u>English</u>
sulu	koko	kuko	fingernail / toenail
susu	totoy	susu	breast
taklayan	pangunahan'g bukton	braso	forearm
talimbakalán	kumagko	hinlalaki	thumb
talinga	dalunggan	tainga	ear
tángngál	tangkugo	batuk	back of the neck
tintudù	tudlo	daliri	finger
tintuduk paa	tudlo sa tiil	daliri ng paa	toe
tullan	bukog	buto	bone
tuwétuwé	tuwaytuway	bayugù ng tuhud	kneecap
ugat	ugat	ugat	vein / artery / muscle / nerve
ulu	ulo	ulo	head
ulu / silag kólu	buhok	buhok	hair / strand of hair
uttó	kalimutaw	balintataw	pupil of eye

Tagabawà	Cebuano	Filipino	English
Gistudyu katô kinagiyán	Pagtoon sa pinulungan	Pag-aaral ng wika	Language learning
Katig kag kagi ka Tinagalog?	Kahibalo ka ba magsulti ug Tagalog?	Marunong ka bang magsalita ng Tagalog?	Can you speak Tagalog?
Katig kag kagi ka Binisayà?	Kahibalo ka ba magsulti ug Bisaya?	Marunong ka bang magsalita ng Bisaya?	Can you speak Visayan?
Délák dád ég kagpáttan ku.	Gamay lang ang akong masabtan.	Kaunti lang ang naiintindihan ko.	I can only understand a little.
Pakakagiyad délák.	Makasulti na ko ug gamay.	Nakapagsasalita ako ng kaunti.	I can speak it a little.
Kalyag ku kumatigga katô kinagiyán yu.	Gusto kong makahibalo sa inyong pinulungan.	Nais kung matuto ng inyong salita.	I would like to learn your (pl) language.
Makatáddù ka kanak katô kinagiyán yu?	Makatudlo ka ba sa akoa sa inyong pinulungan?	Maari bang turuan mo ako ng inyong salita?	Can you teach me your (pl) language?
Tut kinagiyán yu, mánnun nu ka kakagi kani ____?	Unsaon nimo pagsulti niini ____ sa inyong pinulungan?	Sa inyong salita paano mo sasabihin ang ____?	In your (pl) language how do you say ____?
Tut kinagiyán yu, ándinné ngadan kani?	Unsay ngalan niini sa inyong pinulungan?	Anong tawag nito sa inyong salita?	In your (pl) language what is the name for this?
Ándinné kóbadan kanan?	Unsay kahulugan niini?	Anong ibig sabihin nito?	What does that mean?
Ikagpát ka katô igkagi ku?	Nakasabot ka ba sa akong gisulti?	Naintindihan mo ba ang sinabi ko?	Did you understand what I am saying?
Ándà a ikagpát.	Wala ko makasabot.	Hindi ko po naintindihan.	I did not understand.
Diya pakagpát.	Di ko kasabot.	Hindi ko maunawaan.	I do not understand.
Ka mému dád, uman nu yan.	Kung mahimu, usba na.	Kung maaari, pakiusít nga yon.	If you would, please repeat that.
Lagénut nu dád kag kagi ka.	Hinayhinay lang pagsulti.	Magsalita ka ng dahandahan.	Speak more slowly.

Tagabawà	Cebuano	Filipino	English
Katig kad ákgagi ka Ininglis.	Kahibalo ka na mosulti ug Iningles.	Marunong ka ng magsalita ng Ingles.	You know how to speak English.
Dì madigár tō kakagi ku.	Dili maayo ang akong pagsulti.	Hindi maayos ang aking pagsasalita.	My speaking is not correct.
Gistudyuwa pô gó ka mánnun ka kakagi ka Tagabawà.	Nagtoon pa ko'g unsaon pagsulti ug Tagabawa.	Nag-aaral pa lamang akong magsalita ng Tagabawa.	I am still learning how to speak Tagabawa.
Pakakagiyad sagpu ka Tagabawà.	Makasulti nakog gamay'ng Tagabawa.	Nakapagsasalita na ako ng kaunting Tagabawa.	I know how to speak a little Tagabawa.
Tóngkô a ka kinagiyak Tagabawà.	Istoryahi ko ug pinulungang Tagabawa.	Kausapin mo ako ng wikang Tagabawa.	Speak with me in the Tagabawa language.
Ágkadigárranna kumatig ka kinagiyak Tagabawà.	Gusto ko makahibalo sa pinulungang Tagabawa.	Gusto kung matuto ng wikang Tagabawa.	I want to learn the Tagabawa language.
Nángngawù?	Insakto ba?	Tama ba?	Is that correct?

Tagabawà	Cebuano	Filipino	English
Kasulat / Kabaták	Pagsulat	Pangliham	Writing
Mállássa ka bólpin nu dógó dát?	Mohulam ko sa imong bolpen kadali lang?	Pahiram nga po ng bolpen mo sandali?	May I borrow your pen for a minute?
Papidda ka sulat tut innà ku.	Magpadala ko ug sulat sa akong inahan.	Magpapadala ako ng sulat sa nanay ko.	I'll send a letter to my mother.
Ágkailanganna ka papil, silyu asta subri.	Kinahanglan ko'g papel, selyo ug sobre.	Kailangan ko ang papel, selyo, at sobre.	I need paper, stamps, and an envelope.
Pérma ka kannun. / Baták nu tò ngadan nu kannun.	Magpirma ka diri.	Lagdaan mo dito.	Sign your name here.
Pid nu ni sulat ni tut munisipyu.	Dad-a ning sulat didto sa munisipyo.	Dalhin mo ang sulat na ito sa tanggapan ng koreo.	Take this letter to the post office.
Málliya ka duwa abuk silyu tagkinsi asta sábbaddé tagsaysinta.	Mopalit ko ug duha kabook selyo nga tagkinse ug usa kabook tag saysenta.	Pagbilhan mo ako ng dalawang selyong tig-kikinse at isang selyong tig-sisisenta.	Sell me two 15-centavo stamps and one 60-centavo stamp.
Ánda ké makapapid ka tiligrama?	Asa kami makapadala ug telegrama?	Saan kami maaaring magpadala ng telegrama?	Where can we send a telegram?

Tagabawà	Cebuano	Filipino	English
Góméng asta ágkan	Naglung-ag ug nagkaon	Paglulutò at kumain	Cooking and eating
Ándin yan áglumun nu?	Unsa ang imong gibuhat?	Anong ginagawa mo?	What are you doing?
Góméngnga ka pamahaw dé.	Naglung-ag ko sa among pamahaw.	Nagluluto ako ng aming almusal.	I'm cooking our (exc) breakfast.
Ándin tóg lutuán nu?	Unsa ang imong gilung-ag?	Anong niluluto mo?	What are you cooking?
Áglutù a dád man ka pariyà ágbaláttan ka tállug.	Nagluto na lang ko ug paliyagisagulan ug itlog.	Nagluluto lang ako ng ampalaya na may itlog.	I'm just cooking ampalaya with eggs.
Ágkadigárran ka kuman ka gulay badak?	Gusto ka bang mokaon ug gulay nga nangka?	Gusto mo bang kumain ng gulay na langka?	Do you like to eat jackfruit as a cooked vegetable?
Óó, ágkadigárranna. Manan? Duwán badak yu?	Oo, gusto kong mokaon. Ngano? Naa moy nangka?	Oo, gusto kung kumain. Bakit? May langka ba kayo?	Yes, I like to eat it. Why? Do you (pl) have jackfruit?
Óó, duwán marapung matássan tut pabungan dé.	Oo, naay daghang gulang sa among bukid.	Oo, marami ng magulang sa aming bukid.	Yes, there are many mature ones in our field.
Atin malyag ka, mangé ki kani tagadtagad.	Kon gusto nimo, mokuha ta unyang taudtaud.	Kung gusto mo, kukuha tayo mayamaya.	If you would like, we can get some after awhile.
Óó, kani ka pángnga kég pamahaw.	Oo, unya ug human mi mamahaw.	Oo, mamaya pagkatapos naming mag-almusal.	Yes, later after we finish breakfast.
Madiyù tó pabungan yu?	Layo ba ang inyong bukid?	Malayo ba ang bukid ninyo?	Is it far to your (pl) field?
Dì madiyù. Madani dád, ándà dunggù ka sábbad kilumitru.	Dili layo. Duol lang, wala moabot ug usa ka kilometro.	Hindi malayo. Malapit lang, wala pang isang kilometro.	It's not far. It's just nearby, not even one kilometer.
Na, panó kid?	Unya, molakaw na ta?	O, aalis na ba tayo?	Then, shall we go?

<u>Tagabawà</u>	<u>Cebuano</u>	<u>Filipino</u>	<u>English</u>
Óó, panó kid su ébô sékót ki pakólì, su duwán pa sadunan ta.	Oo, molakaw na ta aron dali ta makabalik, kay naa pa tay adtoan.	Oo, alis na tayo para makabalik tayo agad, dahil may lalakarin pa tayo.	Yes, let's go so we can return soon, because we still have somewhere else to go.
Ágbalusánnna asta ágkatákkanganna.	Gigutom ko ug giuhaw.	Nagugutom ako at nauuhaw.	I am hungry and thirsty.
Ágkan kak sáddà?	Mokaon kag isda?	Kumakain ka ba ng isda?	Do you eat fish?
Óó, ágkanna.	Oo, mokaon ko.	Oo, kumakain ako.	Yes, I eat it.
Tignà nud tô kardiru.	Itak-ang na ang kaldero.	Isalang mo na ang kaldero.	Put the pot on the fire.
Ginám kô ka kapi?	Moinom kamo ug kape?	Linom kayo ng kape?	Do you (pl) drink coffee?
Ándinné inámmán nu?	Unsa imong imnon?	Anong iinumin mo?	What will you drink?
Agad ándin.	Bisag unsa.	Kahit ano.	Whatever there is.
Minám ki pak ménit.	Mainom sa ta ug init.	Uminom muna tayo ng mainit.	We will all have hot drinks.
Minitta pa.	Moinit sa ko.	Mag-iinit muna ako.	I'll make hot drinks first.
Óó, mangatta pô.	Oo, mohulat sa ko.	Oo, maghintay lang ako.	Yes, I'll just wait.
Ágkadigárranna minám ka kapi.	Gusto ko moinom ug kape.	Gusto kung uminom ng kape.	I like to drink coffee.
Agad sakán pagsik ágkébágganna, sunnud dán gó ka magánnowé timpu.	Bisag ako gusto pod nako, labi na kong tingtugnaw.	Kahit ako gustong-gusto ko, lalo na pagmalamig ang panahon.	I too like it very much, especially during cold weather.
Magunawa ki kannê. Sakán agad ménit, ginámma. Kag tudugánnna, ginámmán ku ka kapi, ágkéwà puman tô tudug ku.	Pareho diay ta. Ako maskig init, moinom ko. Kon katulgon ko, imnan nako'g kape, makuha man pod ang akong katulgon.	Magkatulad pala tayo. Ako kahit mainit, umiinom rin. Kung inaantok ako umiinom ako ng kape, para maaalis ang antok ko.	We are a lot alike. With me, even when it's hot, I can drink it. If I'm sleepy, I drink coffee to wake myself up.

Tagabawà	Cebuano	Filipino	English
Kuman kid.	Mokaon na ta.	Kumain na tayo.	We will eat now.
Kan kó madigár, yakóg kayyaan.	Kaon mo ug maayo, ayaw mo ug kaulaw.	Kumain kayong mabuti, huwag kayong mahihiya.	(You pl) Eat heartily, do not be bashful.
Ágnanam tuu tō iglutù.	Lami kaayo ang giluto.	Napakasarap ang pagkaing iyon.	That meal was very delicious.
Ágnanam!	Lami!	Masarap!	It's delicious!
Katig ka gómezéng.	Maayo ka moluto.	Mahusay ka talagang magluto.	You really know how to cook.
Uman kó pa.	Usab pa mo.	Kumuha pa kayo.	(You pl) Have some more.
Diyad, ibássuggad.	Di na ko, busog na ko.	Ayaw ko na, busog na ako.	No thank you. I'm full / I'm satisfied.
Pabur dád bággéyya ka wayig.	Pabor lang tagai ko ug tubig.	Pahingi nga po ng inumin	May I please have a drink of water.
.			

Mga Nanam	Mga Lasa	Mga Lasa	Tastes
ágnanam	lami	masarap	delicious / tasty
malas / maras	halang	maanghang	piquant / hot
malassám	aslum	maasim	sour
malumismis	tamis tamis	manamisnamis	not too sweet
mammis	tam-is	matamis	sweet
mappait	pait	mapait	bitter
marád / masipállád	aplod	mapakla	tart
masin	parat	maalat	salty
matabbang	tab-ang	matabang	bland / tasteless

Tagabawà	Cebuano	Filipino	English
Mga gulay asta ágkakan	Mga gulayon ug kan-onon	Mga gulay at pagkain	Vegetables and staples
ágkannán	kan-on	kanin	cooked rice
ámmé	humay	palay	rice grain
ángkág	gabi	gabi	kind of gabi / taro
baisan	patani	patani	lima beans
basal	kalabasa	kalabasa	yellow squash
batad	mais	mais	corn
bawang	ahos	bawang	garlic
bággas	bugas	bigas	hulled rice
dabung	dabong	labong	bamboo shoots
gabi	bisul	gabi	taro
giniling	bugas mais	bigas na mais	corn grits
kalumatì	kamatis	kamatis	tomato
kamóssi	kamansi	rimas	breadfruit
karubang	karabansos	sigarilyas	wing beans
kasilà	kamote	kamote	yam / camote
kasilà kayu	kamoteng kahoy	kamoteng-kahoy	cassava
katumbal	sili	sili	pepper
kulat	ligbos	kabute	mushroom
luya	luy-a	luya	ginger
maní	mani	mani	peanut
mitsili	mitsili / pitsay	petsay	Chinese cabbage
munggus	monggos	munggo	mung beans
pamintu	atsal	siling pula	bell pepper

<u>Tagabawà</u>	<u>Cebuano</u>	<u>Filipino</u>	<u>English</u>
pariyà	paliya	ampalaya	ampalaya
pitsay	pitsay	petsay	pechay
pusù ka saging	puso sa saging	puso ng saging	banana blossom
ripulyu	ripolyo	repolyo	cabbage
sibuyas / bumbay	sibuyas / bumbay	sibuyas	green onion / onion
sitaw	balatong / batong	sitaw	long beans
suwibin	soybin	soybin	soybeans
tagótóng	talong	talong	eggplant
tábbu	tubo	tubo	sugar cane
ubi	ubi	ubi	purple yam
ukra	okra	okra	okra
upu	upo	upo	white squash

Tagabawà	Cebuano	Filipino	English
Mga prutas	Mga prutas	Mga prutas	Fruits
aranghita	naranghita	dalanghita	orange
badak	nangka	langka	jackfruit
rambutan / barangas	rambutan	rambutan	rambutan
bayabas	bayabas	bayabas	guava
bukadu	abokado	abokado	avocado
butung	butong	buko, mura	young coconut
duryan	duryan	durian	durian
kakaw / kakó	kakaw	kakaw	cacao
kaymitu	kaymito	kaimito / kaymito	star apple
kayubana	labana / gwayabano	guyabano	guavano / soursop
láppù	lubi	niyog	coconut
limunsitu	limonsito	kalamansi	calamansi
lukban / ássám	baongan	suha	pomelo
manggà	mangga	mangga	mango
marang	marang	marang	marang
saging	saging	saging	banana
santul	santol	santol	santol
tarum	kapayas	papaya	papaya
tubuwa	lansones	lansones	lansones
tunyab	pinya	pinya	pineapple

Tagabawà	Cebuano	Filipino	English
Karni	Karne	Karne	Meat
karni kasu	karne sa iro	karning aso	dogmeat
karnik babuy	karne sa baboy	karning baboy	pork
karnik babuy ta mabánnás	karne sa baboy ihalas	karning baboy damo	wild pig (meat)
karnik baka	karne sa baka	karning baka	beef
karnik kambing	karne sa kanding	karning kambing	goat
karnik karabó	karne sa kalabaw / kabaw	karning kalabaw	carabeef
karnik karnéru / bilibili	karne sa karnero	karning tupa	lamb
karnik manuk	karne sa manok	karning manok	chicken
karni kósa / karnik saladáng	karne sa binaw	karning usa	venison
karnik patu	karne sa pato	karning pato	duck

Tagabawà	Cebuano	Filipino	English
Ginámmán	Imnonon	Inumin	Beverages
gatas	gatas	gatas	milk
kapi	kapec	kapec	coffee
kuk / kukakula	kok / kokakola	kok / Coca-Cola	Coca-Cola
luya	luy-a	luya	ginger
sakulati	sikwate	sikulate	chocolate
suwibin	soybin	soybin	soybean coffee
támmák ka putas	dugà	katas ng putas	fruit juice
tsa	tsa	tsa	tea
wayig	tubig	tubig	water
<hr/>			
Mga Ngadág	Mga Bahó	Mga Amoy	Smells
madat é ngadág	lain ug bahó	masangsang	body odor (of humans and animals)
makábbó	antud	amoy sunog na pagkain	smell of burned food
malangig	langsa	malangsa	fishy smell / smell of blood
malansi / maransi	antud	amoy sunog / balahibo / bohok	smell of burned hair/ feathers
mammut	humut	mabango	fragrant
mawù	baho	mabaho	foul smell

Tagabawà	Cebuano	Filipino	English
Ágbálli asta ághangyù	Pagpalit ug paghangyo	Pagbili at pagtawad	Buying and bargaining
Tagpirayé iyarda / mitru kani tila ni?	Tagpila ang yarda / mitro niining tela ha?	Magkano ang yarda / metro ng telang ito?	How much is a yard / meter of this cloth?
Mahal sunnud! Mému mangyù? / Duwán pa hangyù?	Mahal kaayo! Puyde ba makahanyo? / Naa pa bay hangyo?	Ang mahal naman! Maaari bang tumawad? / May tawad pa ba?	It's too expensive! Can you give me a discount? / Is there a discount?
Sunnud dán baratu ni.	Barato na kaayo ni.	Napakamura na ito.	It's quite inexpensive as it is.
Pirayé kalyag nu?	Pila ang imong gusto?	Magkano ang gusto mo?	How much would you like to pay for it?
Dugangi nu dád délák.	Dugangi na lang ug gamay.	Dagdagan mo naman ng kaunti.	Offer a little more.
Bággén nu ka lima pisus?	Ihatag ba nimo ug singko pisos?	Ibibigay mo ba ng limang piso?	Can you give it to me for P5.00?
Óó. Pira iyardayé kalyag nu?	Sigi. Pila ka yarda ang imong kuhaon?	Sige. Ilang yarda ang kukunin mo?	Ok. How many yards do you want?
Mam, malyag ka málli ka bukug?	Mam, gusto ka ba mopalit ug basket?	Ale, gusto mo bang bumili ng basket?	Ma'am, would you like to buy a basket?
Sadanné gimu kanan?	Kinsa ang naghimo niana?	Sino ang gumawa niyan?	Who made it?
Sakánné gimu.	Akoy naghimo.	Ako po ang gumawa.	I made it myself.
Igbállad dád ni. / Igimu ni ka bállad.	Gikinamot lang ni.	Gawa po ito sa kamay.	It's handmade.
Igpamánnu nu na ikakatig ka gimu ka bukug?	Giunsa nimo pagkahibalo sa paghimo ug basket?	Paano kang natutong gumawa ng basket?	How did you learn to make baskets?
Igtádduanna katô innà ku.	Gitudloan ko sa akong inahan.	Tinuruan po ako ng nanay ko.	I was taught by my mother.

Tagabawà	Cebuano	Filipino	English
Ágkarga asta ágsaké Tiyù, sakán dánné mid.	Pagkarga ug pagsakay Nong, ako nay modala.	Pagkakarga at pagsakay Mama, ako na po ang magdadala.	Cargo and transportation Sir, I'll carry it.
Tógón din, duwán dán mid.	Sagdi lang, naa nay modala.	Huwag na, may nagdadala na.	Never mind, someone is carrying it already.
Tagù nu yan sábbad, sakán dánné mid.	Ibilin ang usa, ako nay modala.	Iwan mo na yan at ako na ang magdadala.	Leave that one; I'll carry it.
Pira manné pamuyuán nu kani langun?	Pilay kobra nimo niining tanan?	Magkano ang sisingilin mo sa lahat ng ito?	How much will you charge for all this?
Mahal sunnud! Bággéyan ta dád ka sapulù pisus.	Mahal man kaayo! Tagaan ta lang ug dyis pisos.	Ang mahal naman! Sampung piso na lang.	It's too much! I'll give you only ten pesos.
Madun ka tut Davao?	Moadto ka ba sa Davao?	Pupunta ka ba sa Davao?	Are you going to Davao City?
Óó, ándinné sakayan ku madun diyan?	Oo, unsa ang akong sakyan moadto didto?	Oo, ano ang aking sasakyán papunta roon?	Yes, what do I ride to get there?
Saké ka kanan bus.	Sakay anang bus.	Sumakay ka sa bus na iyan.	Ride that bus.
Tákkás ka kanak.	Uban sa ako.	Samahan mo ako.	Come with me.
Talundug ka kanak.	Sunod nako.	Sumunod ka sa akin.	Follow me.
Ándayég sakayanan katô ágsadun tut Kidapawan?	Asa ang sakyanan padulong sa Kidapawan?	Saan ang sakayan patungo sa Kidapawan?	Where is the place to board for Kidapawan?
Diyan táppad, asal madigár pa ka sumaké kak pidikab.	Didto dapit, pero maayo pa mosakay ka ug pedikab.	Sa dako roon, pero mabuti pa ay sumakay ka ng traysikel.	Over there, but it's better for you to ride a pedicab.
Ándinné kadugayi katô biyahi ágsadun tut Cotabato?	Unsa kadugayon sa biyahi padulong sa Cotabato?	Gaano katagal ang biyahe papuntang Cotabato?	How long is the trip to Cotabato City?

<u>Tagabawà</u>	<u>Cebuano</u>	<u>Filipino</u>	<u>English</u>
Duwán mga tallu uras.	Mga tulo ka oras.	Mga tatlong oras.	About three hours.
Ándin, tumánnó ki?	Unsa, magbalon ba ta?	Magbabaon ba tayo?	Shall we take something to eat on the way?
Ándayé pónógan nu?	Asa ka manaog?	Saan ka bababa?	Where will you get off?
Mákkás ka tiyù / tiyà?	Mouban ka ba, tiyo / tiya?	Sasama ka ba, t'yong / t'yang?	Are you coming, uncle / auntie?
Saké kad. Taguán kud tō piniddan nu tun datas kani dyip.	Sakay na. Ibutang na nako ang karga nimo sa taplod sa dyip.	Sakay na. Ilalagay ko na ang iyong kargada sa ibabaw ng dyip.	Get on. I'll just put your cargo on top of the jeep.
Pirayé pliti asta ni piniddan ku?	Pila ang akong pasahi ug sa akong karga?	Magkano ang aking pasahe pati na kargada?	How much is the fare for me and my cargo?
Mónóggá tut palingki.	Manaog ko sa palengke.	Bababa ako sa palengke.	I'll get off at the market.
Diritsu ka.	Pagdiritso.	Dumiretso ka.	Go straight ahead.
Pakawanan tut duwán ágsuwéyan.	Patoo sa naay eskina / kanto.	Pakanan tayo sa kanto.	Turn right at the corner.
Pébang tut dadan dutun ta tulay.	Pawala sa unahan sa tulay.	Pakaliwa tayo pagkalampas ng tulay.	Turn left after the bridge.
Sumódô tut duwán ágsuwéyan.	Hunong sa eskina / kanto.	Huminto ka sa kanto.	Stop at the corner.
Kannunnad mónóg.	Manaog na ako dinihi.	Bababa na ako rito.	I'll get off here.

Tagabawà	Cebuano	Filipino	English
Ni timpu ta	Ang panahon	Kalagayan ng panahon	The seasons
Madigár su ándà dán udan.	Maayo kay wala na moulan.	Mabuti at hindi na umuulan.	It's good because it's no longer raining.
Ménit sunnud su ágsánnang dán ni.	Init kaayo kay ting-init naman karon.	Napakainit dahil tag-init na ngayon.	It's very hot because it's dry season.
Magánnó.	Tugnaw.	Maginaw.	It's cold.
Ágkaramag sunnud su duwán bagyu tut Bicol.	Gahangin kaayo kay naay bagyo sa Bicol.	Napakahangin dahil may bagyo sa Bicol.	It's very windy because there is a typhoon in Bicol.
Libutaánné dalan su gudan dán.	Lapok ang dalan kay ting-ulán na.	Maputik ang daan dahil tag-ulán.	The road is muddy because it's rainy season.
Mabákkár tuu tō udan bani.	Kusog kaayo ang ulan gahapon.	Umulan ng napakalakas kahapon.	It rained very hard yesterday.
Mikannówa katô kilat dukilám.	Nakamata ko sa dialogdog gabii.	Ginising ako ng kulog kagabi.	The thunder woke me up last night.
Ménit dini asal magánnó tut pabungan.	Init diri pero tugnaw sa bukid.	Mainit dito pero malamig sa bundok.	It's hot here but it's cold in the mountains.

Tagabawà	Cebuano	Filipino	English
Mga insà	Mga pangutana	Mga tanong	Questions
Ándin ni?	Unsa ni?	Ano ito?	What is this?
Ándin yan? / Ándin tô?	Unsa na? / Unsa to?	Ano iyan? / Ano yun?	What is that (near)? / What is that (far)?
Ándin tô dadan diyan?	Unsa nang dapit didto?	Anô ba yong naroon?	What is that over there?
Kadángngan?	Kanus-a?	Kailan?	When?
Sadan?	Kinsa?	Sino?	Who?
Sadan?	Kang kinsa?	Kanino?	Whose?
Ánda?	Asa?	Saan?	Where?
Manan?	Ngano?	Bakit?	Why?
Pamánnun?	Unsaon?	Paano?	How?
Manan ka dì?	Nganong dili?	Bakit hindi?	Why not?
Ándayé kabálliyan ku ka newspaper?	Asa ko makapalit ug pamantalaan?	Saan ako puedeng bumili ng dyaryo?	Where can I buy a newspaper?
Ánda táppaddé ágpapiyaan ka rilu?	Asa dapit magpaayo'g rilo?	Saan maaaring magpaayos ng relo?	Where is the watch repair shop?
Ándayé duwán dintista?	Asa ang naay dentista?	Saan mayroon dentista?	Where is a dentist?
Ándayé ágkangayan ka tikit ka iruplanu?	Asa mukoha ug tiket sa iroplano?	Saan makabibili ng tiket ng eroplano?	Where are airplane tickets sold?
Ánda tô dalan ágsadun tut palingki?	Asa ang dalan paingon sa palengke?	Saan ang daang papuntang palengke?	Which is the way to the market?
Ándayé madigár ágkannanan / restawran?	Asa ang maayong kan-anan / restawran?	Saan ang magandang kainan / restauran?	Where is a good place to eat / restaurant?
Madiyù pa ka Davao?	Mas layo pa ba sa Davao?	Mas malayo pa ba sa Davao?	Is it still far to Davao City?

Tagabawà	Cebuano	Filipino	English
Ánda tô kasilyas?	Asa ang kasilyas?	Nasaan ang kasilyas / kobeta?	Where is the comfort room?
Ándayé góddóan nu / yu?	Asa ka / mo nagpuyo?	Saan ka / kayo nakatira?	Where do you (sg/pl) live?
Mémuwù litratuwan kus kuna?	Mahimo bang retratohan ta ka?	Maari ba kitang litratuhan?	May I take your picture?
Salamat.	Salamat.	Salamat po.	Thank you.
<hr/>			
Tut iskwilaan	Sa eskwelahan	Sa paaralan	At school
Kumanta kid katô Pambansang Awit.	Mokanta na ta sa Pambansang Awit.	Awitin na natin ang Pambansang Awit.	We will now sing the National Anthem.
Paminág kó pa.	Paminaw sa mo.	Makinig muna kayo.	(You pl) Listen.
Piyà kó paminág.	Paminaw mog maayo.	Makinig kayong mabuti.	(You pl) Listen carefully.
Taba yu tô insà.	Tubaga (ninyo) ang pangutana.	Sagutin (ninyo) ang tanong.	(You pl) Answer the question.
Ággár yu basayi.	Basaha'g kusog.	Basahin (ninyo) ng malakas.	(You pl) Read aloud.
Lagénut yu dád kag basa kó.	Hinaya lang ninyo'g basa.	Basahin (ninyo) ng tahimik.	(You pl) Read silently.
Uman yu ni istudyuwi.	Tun-i ninyo ni pag-usab.	Pag-aranalan ninyo itong muli.	(You pl) Study it again.
Minsà a. Na, taba yu.	Mangutana ko. Unya, tubaga ninyo.	Magtatanong ako. Tapos, sagutin ninyo.	I'll ask a question. Then, you (pl) answer.
Tindág ka / kó.	Magtindog ka / mo.	Tumayo ka / kayo.	Stand up (sg/pl).
Unsad ka / kó.	Maglingkod ka / mo.	Maupo ka / kayo.	Sit down (sg/pl).

<u>Tagabawà</u>	<u>Cebuano</u>	<u>Filipino</u>	<u>English</u>
Atin ikatigan yu, palayat yu yan bállad yu.	Kong kahibalo mo sa tubag, ipataas ang inyong kamot.	Kung alam ninyo ang sagot, itaas ninyo ang inyong kamay.	If you (pl) know the answer, raise your (pl) hands.
Ággár nu kag kagi ka. Dì ké pakadinág.	Kusga pagsulti. Di mi kadungog.	Lakasan mo. Hindi namin marinig.	Speak louder. We (excl) cannot hear you.
Ándinné lumun ta simag?	Unsa ang atong buhaton ugma?	Anong gagawin natin bukas?	What will we (incl) do tomorrow?
Madigár.	Maayo.	Magaling. / Mabuti. / Mahusay.	Good. / Well behaved.
Nángngà.	Insakto. / Husto.	Tama.	Right. / Okay. / Enough.
Ánnà nángngà.	Sayop. / Dili insakto.	Mali.	Wrong. / Not okay. / Incorrect. / Not enough.

Tagabawà	Cebuano	Filipino	English
Uras	Oras	Pagsasabi ng oras	Time
Ándin urasi tumigkané tô miting?	Unsang orasa mosugod ang miting?	Anong oras magsisimula ang pulong / miting?	What time does the meeting start?
Alas nuwibi ka sállám.	Alas nwebe sa buntag.	Alas nuwebe ng umaga.	Nine o'clock in the morning.
Ala una ka mapun.	Ala una sa hapon.	Ala una ng hapon.	One o'clock in the afternoon.
Alas dus midya ka mapun.	Alas dos medya sa hapon.	Alas dos medya ng hapon.	At 2:30 pm.
Alas kuwatro kuwarinta singku ka mapun.	Alas kwatro kwarenta i singko sa hapon.	Alas kuwatro kuwarenta'y singko ng hapon.	At 4:45 pm.
Madugé pa?	Madugay pa ba?	Matatagalán pa ba?	Will it be a long time yet?
Ándin dánné uras?	Unsa nay oras?	Anong oras na?	What time is it?
Mikatapuri kad / kód.	Naulahi na ka / mo.	Huli ka na. Huli na kayo.	You (sg/pl) are late.

Álló asta dukilám	Adlaw ug gabii	Araw at gabi	Day and night
álló	adlaw	araw	day / daytime
dukilám	gabii	gabi	night / nighttime
nigó	karon	ngayon	today
nigó dukilám	karong gabii	ngayong gabi	tonight
bani	gahapon	kahapon	yesterday
géna dukilám / bani dukilám	kagabii	kagabi	last night
simag	ugma	bukas	tomorrow
simag ka dukilám	ugma sa gabii	bukas ng gabi	tomorrow night
tô iduwaan	niadtong usa ka adlaw	kamakalawa	day before yesterday

<u>Tagabawà</u>	<u>Cebuano</u>	<u>Filipino</u>	<u>English</u>
tô sábbad dukilám	niadtong usa ka gabii	kamakalawa ng gabi	night before last
bani mapun	gahapon sa hapon	kahapon ng hapon	yesterday afternoon
murusmalló	kaadlawon	madaling-araw	before dawn
ágkallówalló	kaadlawon	madaling-araw	early dawn / daybreak
ágbáttu tô álló / ágsilat tô álló	pagsubang sa adlaw	pagsikat ng araw	sunrise
sállám	buntag	umaga	morning
malássád álló	udto	tanghali	noon
mapun / mapun dán	hapon	hapon	afternoon / late afternoon
ágkabariring dán é álló	mga ala una sa hapon	mga alauna ng hapon	early afternoon (1:00 p.m.)
ágsalláp tô álló	pagsalup sa adlaw	paglubog ng araw	sunset
mantu dukilám	bag-ong gabii	gabi	evening
ágkasagkup	kilumkilum	takipsilim	twilight
mangittáng	ngitngit	madilim	dark
kangittángngan	kangitngit	kadiliman	darkness
tángngà ka dukilám	tungang gabii	hating gabi	midnight
ágsilat tô bulan	pagsubang sa bulan	pagsikat ng buwan	moonrise

Tagabawà	Cebuano	Filipino	English
Timpu	Panahon	Panahon	Time expressions
géna	ganiha	kanina	a while ago
nigó sállám	karong buntag	ngayong umaga	this morning
nigó mapun	karong hapon	kaninang hapon	this afternoon
nigó	karon	ngayon	now
kani dán	unya na	mamaya na	later on
kani pa	unya pa	mamaya pa	later (indefinite time)
sábbad álló asta sábbad dukilám	usa ka adlaw ug usa ka gabii	isang araw at isang gabi	one day (24-hour period)
sábbad linggu	usa ka semana	isang linggo	one week
sábbad bulan	usa ka bulan	isang buwan	one month
sábbad ámmé	usa ka tuig	isang taon	one year
saru simagé	ugma damlag	balang-araw	someday
állowálló / tukid kalló	adlaw-adlaw / kada adlaw	araw-araw	every day
linggulinggu / tukid ka linggu	kada semana	linggo-linggo	every week (weekly)
mantu pa / ni pa gó	karon lang / bag-o pa	kailan lang / ngayon lang	recently
nit dumunggù linggu	sunod semana	sa susunod na linggo	next week
nigó linggu ni	karong semanaha	ngayong linggo	this week
iglabé linggu	miaging semana	nakaraang linggo	last week
iglabé ámmé	miaging tuig	nakaraang taon	last year
nigó ámmé ni	karong tuiga	ngayong taon	this year
nit dumunggù ámmé	sa sunod tuig	sa susunod na taon	next year
dángngan / sayyan	kaniadto	nakaraan	before / long ago

Tagabawà	Cebuano	Filipino	English
Lingga	Dominggo	Linggo	Sunday
Lunis	Lunes	Lunes	Monday
Martis	Martes	Martes	Tuesday
Mérkulis	Myerkoles	Miyerkules	Wednesday
Huwibis	Huwebes	Huwebes	Thursday
Bérnis	Byernes	Biernes	Friday
Sabadu	Sabado	Sabado	Saturday
<hr/>			
Salapì	Kwarta	Pera	Money
dyis sintabus	dyes sintabos	diyes / diyes sentimos	P 0.10 / ten centavos
bayinti sintabus	baynte sintabos	bente sentimos	P 0.20 / twenty centavos
singkuwinta sintabus	singkwenta sintabos	singkwenta sentimos	P 0.50 / fifty centavos
pisus	pisos	piso	P 1.00 / one peso
sábbad pisus, bayinti sintabus	uno baynte	uno beinte	P 1.20 / one twenty
sábbad pisus, singkuwinta sintabus	uno singkwenta	uno singkwenta	P 1.50 / one fifty
lima pisus	singko pisos	limang piso	P 5.00 / five pesos

Tagabawà	Cebuano	Filipino	English
Giyap	Pag-ihap	Pagbilang	Counting
ássà / unu	usa / uno	isa / uno	1 / one
duwa / dus	duha / dos	dalawa / dos	2 / two
tállu / trés	tulo / tres	tatlo / tres	3 / three
áppat / kuwatro	upat / kwattro	apat / kuwatro	4 / four
lima / singku	lima / singko	lima / singko	5 / five
ánnám / sayis	unum / seis	anim / seis	6 / six
pittu / siti	pito / syete	pito / siyete	7 / seven
walu / utsu	walo / otso	walo / otso	8 / eight
siyó / nuwibi	siyam / nwebe	siyam / nuwebe	9 / nine
sapulù / dyis	napulo / dyes	sampu / diyes	10 / ten
duwa pulù / bayinti	kaluhaan / baynte	dalawampu / beinte	20 / twenty
tállu pulù / trayinta	katloan / treynta	tatlumpu / treinta	30 / thirty
kappatan / kwarénta	kap-atan / kwarenta	apatnapu / kuwarenta	40 / forty
kaliman / singkuwinta	kalim-an / singkwenta	limampu / singkwenta	50 / fifty
kannámmán / saysinta	kan-uman / saysenta	animnapu / sesenta	60 / sixty
kapittawan / sitinta	kapitoan / setenta	pitumpu / setenta	70 / seventy
kawaluwan / utsinta	kawaloan / otsenta	walumpu / otsenta	80 / eighty
kasiyawan / nubinta	kasiyaman / nobenta	siyamnapu / nobenta	90 / ninety
sábbad gatus / siyintu	usa ka gatus / syento	isang daan / siyento	100 / one hundred
sábbad mararan / mil	usa ka libo / mil	isang libo / mil	1000 / one thousand
una / tagnà	una	una	first
ikaduwa	ikaduha	ikalawa	second
ikatállu	ikatulo	ikatlo	third

<u>Tagabawà</u>	<u>Cebuano</u>	<u>Filipino</u>	<u>English</u>
ikappat	ikaupat	ikaapat	fourth
tagsábbaddé	kausa	minsan	once
tagsábbaddé	panagsa	bihira	seldom, rarely, infrequently
tagsábbaddé dád	usahay lang	paminsan-minsan lang	once-in-awhile
tagsábbadsábbad	tagsa-tagsa	isa-isa	each one / one by one
duwán dád timpu	usahay	pagkaminsan / kung- minsan	sometimes
ikaduwa dán	nakaduha na	dalawang beses	twice
ikatállu dán	nakatulo na	tatlong beses	three times
ikappat dán	nakaupat na	apat na beses	four times
ikalima dán	nakalima na	limang beses	five times
marag	permi / kanunay	palagi	always / perennially / consistently
marikit	subsub / sagunsun	madalas / malimit	frequently / often
inalayun	pirmamente	lagi	always / permanently

Tagabawà	Cebuano	Filipino	English
Mannanap	Mga hayop	Mga hayop	Animals
asu	iro	aso	dog
ámbó	ilaga	daga	mouse / rat
áppuy	bitin	ahas	snake
babuy	baboy	baboy	pig
babuy ta mabánnás	baboy ihalas	baboy damo	wild pig
baka	baka	baka	cow
bakbak	baki	palaka	frog
buwaya	buaya	buwaya	crocodile
gansà	gansa	gansa	goose
guyà	nati	guya / bisiro / bulo	calf
ibid	ibid	bayawak	iguana lizard
kabág	kabog	paniki	large bat
kambing	kanding	kambing	goat
karabó	karabaw	kalabaw	carabao
kósét	kulaknit / kuwaknit	kabag	small bat
kudà	kabayo	kabayo	horse
lumansad	sunoy	tandang	rooster
lutung	unggoy	matsing, unggoy	monkey
manuk	manok	manok	chicken
marán	himungaan	inahing manok	hen
méngkô	iring	pusa	cat
nati	nati	bisiro	colt
palas	halo	bayawak	agamid lizard

Tagabawà	Cebuano	Filipino	English
patu / bibi	pato	pato	duck
pawikan	pawikan	pawikan	large sea turtle
pánnu	bao	pagong	small turtle
pispis	kuting	kuting	kitten
piyak	piso	sisiw	chick
susù	suso	suso	river snail
takkê	tuko	tuko	gecko
tákták	tiki	butiki	house lizard
titù	itoy	tuta	puppy
usa / saladáng	binaw / usa	usa	deer

Tagabawà	Cebuano	Filipino	English
Manuk tut kayun	Langgam	Ibon	Birds
bakaka	tikarol / tingkarol	kasaykasay	kingfisher
balansagan	balalatok	karpintero	crimson-backed woodpecker
banug	agila	agila	eagle
bigsil	bangkiyod	pipit	wagtail
kalibasbas	sayaw	layanglayang	swift
kalusisi	piriko	loro	parrot
kalyawa	kalaw	kalaw	hornbill
kapi	banog	lawin	chicken hawk
kulagu	ngiwngiw	kuwago	owl
limukán	alimukon	kulukulo	dove
maya	maya	maya	ricebird / chestnut mannikin
pitó	pitao	pugong parang	quail
pitpit	tamsi	pipit-puso	sunbird
salapati	salapati / salampati	kalapati	pigeon
tugkálling	sal-ing / iling	koleto	coleto / starling
tularubung	talabong	tagak	snowy egret
tuliyó	antulihaw	kuliyawan / tulihao	oriole
uwak	uwak	uwak	raven

Tagabawà	Cebuano	Filipino	English
Mga ulád	Mananap	Mga insekto / kulisap	Insects
ané	anay	anay	termite
apang	alisiwsiw	tipaklong	grasshopper
apang	dulon	balang	locust
apó	bunhok	hanip	chicken lice
asu ka kilat	bayingbaying	sambasamba	praying mantis
balawà	lawa	gagamba	spider
igas	aninipot	alitaptap	firefly
ipás / tanga	uk-uk	ipis	cockroach
kalibangbang	alibangbang	paruparo	butterfly
kalibangbang	anunugba	gamugamo	moth
kataru	dakong ulod	higad	caterpillar
kulungkulung	kuliklik	kirwe / kuliglig	cricket
kutu	kuto	kuto	louse / lice
langó	langaw	langaw	fly
lapinig	lampinig	putakti	small wasp
liwati	wati	bulating-lupa	earthworm
liyabád	labod	singsingsingsingan	millipede
pakyukan	putyukan	pukyutan	honey bee
palagawét lapinig	lampinig	putakti	hornet / wasp / yellowjacket
tabagang	bolod	salagubang / uwang	beetle
tabulág /tababulág	buyog	bubuyog	bumblebee
tabuuwan	tambubuan	putakti	large black wasp

<u>Tagabawà</u>	<u>Cebuano</u>	<u>Filipino</u>	<u>English</u>
tagánnák	lamok	lamok	mosquito
takóréng	gangis	kuliglig	cicada
tamaing	ligwan / tamaing	putakti	small wild honeybee
tapilak	uhipan	alupihan	centipede
tarangas	alindanaw	tutubi	dragonfly
tilla	pulgas	pulgas	flea
tugsip	kuting	surot	bedbug
ulád	hulmigas	langgam	ant

Tagabawà	Cebuano	Filipino	English
Sáddà	Isda	Isda	Fish
bais / kasili	kasili	igat / palos	eel
bangus	bangus	bangus	milkfish
barilis	barilis	tambakol	yellowfin tuna
bulinaw	bulinaw	dilis	anchovy
butitì	bitabita / botiti	ulu-ulо	tadpole
dadang	pasayan	hipon / alamang	small shrimp
daing	bulad	daing / tuyo	dried fish
ihu	ihu	pating	shark
karpa	karpa	karpa	carp
katipà / katitu	pantat	hito	freshwater catfish
kayumang	piyo	alimasag	small freshwater crab
kayumang ka dagat	alimango	alimango	large marsh crab
kugita	kugita	pugita	octopus
lapulapu	lapulapu	lapulapu	grouper
lukus	nukos	pusit	squid
luan	haloan	dalag	mudfish / murrel
mayamaya	mayamaya	mayamaya	snapper
sapsap	sapsap	sapsap	slipmouth
tamban	tamban	tamban	Indian sardine
tangigi	tangigi	tanigi	Spanish mackerel
tilapya	tilapya	tilapya	tilapia
tulingan	tulingan	tulingan	bonito / tuna

BIBLIOGRAPHY

Baltazar, Clare R. and Nelia P. Salazar. 1979. *Philippine insects, an introduction*. Quezon City: University of the Philippines Press.

Blanco, G. J., H. R. Montalban, and I. A. Ronquillo. n.d. *Philippine fishes*. Popular bulletin No. 49. Manila: Department of Agriculture and Natural Resources.

Cabonce, Rodolfo, S. J. 1983. *An English-Cebuano Visayan dictionary*. Manila: National Book Store Publishers.

English, Leo James. 1977. *English-Tagalog dictionary*. Manila: National Book Store Publishers.

Herre, Albert W. and Agustine F. Umali. 1948. *English and local common names of Philippine fishes*. Circular 14. Washington: United States Government Printing Office.

Panganiban, J. V. 1972. *Diksyunaryo-Tesauro Pilipino-Ingles*. Quezon City: Manlapaz Publishing Company.

Rabor, Dioscoro S. 1977. *Philippine birds and mammals*. Quezon City: University of the Philippines Press.

Wolff, John U. 1972. *A dictionary of Cebuano Visayan*. Manila: Linguistic Society of the Philippines.